

LEKENSPIRITUALITEIT

Door Kees Waaijman, bij gelegenheid van 5 jaar Karmelbeweging, 7 april 2001

Niets mooier dan de werkelijkheid

Kenmerkend voor lekenspiritualiteit is dat *het leven zélf*, zoals zich dat aandient, *de plaats is voor de Godsontmoeting*. Ik zeg niet dat het uniek is, maar wel kenmerkend. Het leven zelf, zoals zich dat vormt, is de vorm waarin de Godsrelatie zich realiseert. En dan zijn belangrijke knooppunten de wording van de mens (geboorte van de mens), de vorming (opvoeding), maar ook de woning van de mens (huishouding), het dagelijks werk, de relaties, de directe leefomgeving en het leven met al zijn kwetsbare kanten: kortom het leven zélf zoals zich dat ontvouwt tussen geboorte en dood. Ik heb even de notities van de groepjes van vanmorgen er op nagekeken en ik laat gewoon eens horen hoe vaak dat eigenlijk terugkomt. Ik citeer:

- midden in het leven staande dichtbij en vanuit God leven;
- gericht zijn op God in de werkelijkheid van alledag;
- op de plaats waar je staat handen en voeten geven aan je roeping;
- ieder op zijn eigen plaats zoeken naar vormgeving van zijn leven als religieus;
- gewoon bezig met spiritualiteit in de huishouding, het werk zonder dat je het in de gaten hebt;
- bewust worden van je eigen weg;
- in je eigen leefsituatie zoeken naar wat het beweegt en treft;
- een leven midden in de maatschappij, concreet;
- elke situatie doet een appèl, is uniek;
- lekenspiritualiteit is inclusief, neemt alles mee;
- geestkracht midden in het volle leven;
- je eigen eerlijke weg zoeken in het leven met God en met de naaste;
- voor mij is oma zijn een heel spiritueel gebeuren.

Allemaal signalen en notities die duidelijk maken, dat je lekenspiritualiteit zou kunnen zien als een intuïtie dat het leven zélf, zoals het zich concreet aandient, een plaats is van Godsontmoeting, dé plaats is als plaats. Niet zozeer de vorm is het interessante, het uitdagende en bepaalt het zoeken, maar eerder de bewustwording van wat zich als zodanig reeds in het gewone leven, in dat hectische, schokkende, geschonden leven aandient. Dat geeft de eigen glans aan lekenspiritualiteit.

In meerdere notities van de kleine groepen van vanmorgen is naar voren gebracht dat 'lekenspiritualiteit' een lelijk woord is, en dat er allerlei negatieve associaties worden opgeroepen, allerlei onderscheidingen worden voorondersteld. Maar het woord wordt nu eenmaal gebruikt. Maar het heeft ook een heel eigen glans doordat het vasthoudt aan een intuïtie die in mijn ogen oer-karmelitaans is. De glans ervan is in ieder geval - hoe je het ook noemt - dat er niets mooier is dan de werkelijkheid.

De werkelijkheid zoals ze is, zoals ze zich aandient in dit leven hoeft voor spiritualiteit, vanuit het gezichtspunt van de Godsontmoeting, niet gemodelleerd te worden als vorm. Dat wil niet zeggen dat de Godsverhouding niet gecultiveerd moet worden, maar *als vorm*. En dat is inderdaad het eigene ten opzichte van de meer institutionele vormen van spiritualiteit. Die reiken rolpatronen en modellen aan: muren, tralies, kapjes en sluiers, Regels en Constituties, wapens en kledij... - ik probeer het maar te visualiseren, hoe die de suggestie wekken, elkaar ook bij de les houden... Het zijn vormen met alle positieve, maar ook alle - niet negatieve - meer privatieve aspecten, omdat heel gemakkelijk de spiritualiteit zo gedelegeerd kan worden aan de vorm alsof je bijvoorbeeld

contemplatief bent doordat je een muur om je huis hebt, of door een kapje of een sluijer. De lekenspiritualiteit ziet af van deze 'signa', deze descriptiva, deze duidelijke onderscheidingen, deze vormgeving, - en heeft daardoor een zekere armoede. Niets mooier dan de werkelijkheid, het blote leven zoals zich dat aan ons voltrekt vanuit de moederschoot, de groei, vanuit allerlei negatieve en positieve aspecten van het leven: het leven zélf zoals zich dat omvormt in God. En dat leven zelf reikt zowel de vorm aan die God lief is, maar brengt ook het besef en het bewustzijn op gang en stelt de vragen, wekt het besef. Het leven zelf heeft zoveel uitdagends en zoveel prikkelends, en zoveel bewustmakends in zich, dat daarmee altijd weer spiritualiteit geboren wordt. Onontkoombaar concreet dus, in trouw en ontrouw... je weet niet waar je uitkomt, je gaat omgaand met de weerbarstigheid en het onrecht - vanuit God. Dat werd allemaal gezegd in jullie gespreksgroepjes: dat betekent dat er een bewustzijn is dat de vorm van het leven zelf - staande in een traditie die dat bevordert - daar ook precies op wijst.

De werkelijkheid is niet mooi genoeg

Het merkwaardige feit doet zich voor, dat alle lekenbewegingen tenslotte toch weer modellen werden. De Karmelieten en de Franciscanen waren bijvoorbeeld oorspronkelijke lekenbewegingen. Vaak gebeurde dit in de tweede generatie. We zien het ook in de negentiende-eeuwse Congregaties. Het waren leken die werkten in het onderwijs, de ziekenzorg en zij werden religieuzen. Blijkbaar vindt iets in ons dat de werkelijkheid niet mooi genoeg is. We willen haar versieren, verbloemen, kanaliseren, bekleden... We willen er iets mee. Het moet vorm krijgen. En zo gauw iets vorm krijgt, zit er al die spanning tussen het gewone en het gevormde. Bovendien zijn er ook immanente aspecten die dreigen tot institutionalisering:

- groei in aantal is bijvoorbeeld een heel belangrijke reden waarom de tweede generatie overgaat tot institutionalisering;
- de noodzaak van vorming. De eerste generatie denkt op de een of andere merkwaardige wijze bij het overgaan van de eerste naar de tweede generatie, dat de tweede generatie de echte intuïtie niet begrijpt, dat deze verloren dreigt te gaan. En de tweede generatie is graag leerling, ziet ook op tegen de eerste generatie.

Het is de spanning tussen degenen die aan het begin staan van een beweging en degenen die er later bij komen, de spanning tussen het 'eerdere' en het 'latere', tussen degenen die de vorm als zodanig als vorm van bewustwording voelden en de vormgeving in aparte trajecten, aparte modellen, rolpatronen. Hier is niets mis mee.

Een derde aspect is de herhaling. Door de patronen die uitgesleten waren, ontstaan er gewoontes. En het is precies de gewoonte die een soort eerste grondslag vormt van de gewenste vorm. Dat zit in de dynamiek van het religieuze leven voor zover wij dat kennen. Nu zou het een mirakel kunnen gaan worden, dat voor het eerst een beweging een beweging blijft. Daarom is mijn wens aan de Karmelbeweging ook: dat de beweging er in mag blijven! Maar dat kan geen cadeautje zijn, omdat het in feite cultuur is. En het zit niet alleen in het hart van het gestadig zoeken dat door herhaling, door allerlei andere aspecten (aantallen, noodzaak tot vorming) tot vorm komt, het zit ook in het hart van de lekenspiritualiteit zelf, want op een bepaald moment zijn de geboortes voorbij, de kinderen zijn niet meer lastig, ja zelfs de deur uit, de woning heeft onzichtbare gewoonten gevormd, de relaties zijn patronen geworden, de planten staan waar ze moeten staan, de stoelen, het bed, de tafel, de routine heeft de overhand genomen, de ouderdom is vermoeiend geworden, en sterker: misschien nog wel het beste. Het leven, de vorm van het leven zoals het zich concreet aanbiedt, is blijkbaar in de praktijk nooit zo sterk, dat ze ons tot bewustzijn brengt. Er kunnen situaties zijn waarin we min of meer levenslang in coma komen te liggen, niet meer tot

bewustzijn komen. Dus het gewone leven 'niets mooier dan de werkelijkheid' wordt 'niets ergers dan de werkelijkheid'. Eigenlijk zou het wakker geschud moeten worden, geprikkeld moeten worden. En waar komt dan die prikkel vandaan?

Niets

Niets: mooier dan de werkelijkheid. Een lekenspiritualiteit die er voor *kies*t om leek te *worden*. Een status, een manier van leven die er voor kiest iedere keer als het ware de gevormde vormen af te schillen, los te laten. Een zekere 'nieting'. Een Franciscaan van de eerste generatie (Jacopone da Todi) zei over deze schaaf van de armoede en van de eenvoud die wij aan ons zouden kunnen laten gebeuren:

*'O niets, gij hoogste zijn,
uw kracht is zo slopend
dat alles zich opent
in oneindigheid.'*

Nu wordt lekenspiritualiteit een keuze om te blijven bij de werkelijkheid zoals deze zich concreet, persoonlijk, autobiografisch aan mij voltrekt. Het is dan een programma van niet vluchten, van niet weglopen voor de concrete werkelijkheid, bij afscheid, bij breuk, maar ook bij vreugde, bij mogelijkheden en onmogelijkheden. Niets: mooier dan de werkelijkheid. Het is een programma van afschalen. Ik herinner mij dat het eerste nummer verscheen van wat later 'Karmelnieuws' werd. Op de eerste pagina stond de titel: 'Karmeliet zijn (of: Karmel) zonder façade'. Ik weet nog goed, dat ik - als jonge karmeliet - dacht: 'Verrek, dat is het!' Maar er werd enorm rond heen geschreven en gediscussieerd: 'Dat kán toch niet. Dat is te weinig. Dat stelt niets voor'. Toen dacht ik: Het stelt ook niets voor. Het is eigenlijk fantastisch als programma - niet als status quo. Want iedere keer weer bedek je de dingen, eigen je je dingen toe, trek je dingen aan, laat je je opscheppen met dingen, maar juist dat 'zonder façade', dat 'niets' is een geweldig mooi middel, een mooie weg - later ontdekte ik dat Johannes van het Kruis dat eigenlijk veel mooier had gezegd: 'niets, niets, niets, niets, niets, niets ... en ook op de berg niets'. Prachtig gedicht! En die is er kerkleraar mee geworden!

Niets: mooier dan de werkelijkheid. Niets dus, als een weg waar wij de volstreckte eenvoud inoefenen van dit concrete leven, dat ons eigen leven is. 'Niets' als een programma van weglaten om bij wat ons geschonken is, te komen. Zoals die Rabbi zei: 'Doe je schoenen uit, want de plek waar je staat, is heilige grond.'

*'O niets, gij hoogste zijn,
uw kracht is zo slopend
dat alles zich opent
in oneindigheid.'*

Doe je schoenen uit... We zijn omgeven door allerlei gewoontes die het leven mogelijkerwijs wel beschermen, maar het contact met de heiligheid van het leven in feite tegen houden, verhinderen.

We gaan dit jaar naar Dachau. Dat lijkt me een goede reis, want dan komen we uit met Titus op een plek waar we álles kwijt raken. Gelukkig, om daarna van álles weer eens helemaal bevrijd terug te keren het leven in.

*'O niets, gij hoogste zijn,
uw kracht is zo slopend
dat alles zich opent
in oneindigheid.'*

De plaats waar je staat, is heilig

Niets mooier dan de werkelijkheid. Daar ontdekken wij ook, wat psalm 15 - die we zo direct gaan bidden - zo mooi zegt: 'Wie zal gast zijn? Wie is gast op de heilige berg?'. Normaal verstaan we: wie wel, wie niet? Wie is religieus, wie niet? Wie is institutioneel, wie is leek? Maar de eigenlijke betekenis is: wie zal gást zijn? Want wat doen we normaal? We zijn ergens te gast, en we beginnen - mentaal, niet in werkelijkheid - gelijk de meubels te verzetten, alles in te richten. En zo arrangeren we het leven alsof we heer en meester zijn. Maar wie zal de kunst verstaan gást te zijn in het leven? Dat wil zeggen: een houding te ontwikkelen waarbij je *niet* de heer bent van het leven, waarbij je *niet* alle tafels, stoelen, alles op de door jou gewenste plaats wil zetten. Dat zijn nog maar symbolen, beelden. Maar wanneer je werkelijk het leven aan jezelf toelaat zoals het is en je gaat het - 'wie gaaf gaat' - eenvoudig. 'Wie zo gaat, wankelt niet in eeuwigheid', eindigt de psalm. En de Karmelregel spreekt er ook van. Ze wil ons op onze plaats hebben, de plaats waar je nú zit, of nú staat, en geen andere. En dat is een oorspronkelijk gegeven. We realiseren ons dat vaak niet, omdat we geweldig veel bewegingen maken en ons vaak bekleden met allerlei omhulsels. Maar de plaats waar we zijn, daar woont God op een extreme wijze. De plaats waar ik me inkeer, zegt: je mag er zijn zoals je bent. Dat is moeilijk genoeg: er te zijn zoals je bent. Ja, er moet wel wat veranderen... natuurlijk, maar begin nou eerst met eens niet te veranderen, maar 'dank je wel' te zeggen tegen wie daar op de stoel zit. Want voor dat je gaat veranderen, moet je er natuurlijk eerst zijn. Mooi dat je er bent, mooi dat je er zit. En trouwens, daar zit je voor. De plaats is een schoot van ontferming die mij altijd al heeft ontvangen en aanvaard. Ze is de eenzaamheid die mij voorbij iedere plaatsbepaling de woestijn van stilte binnen voert. De plaats is het gunnende gastvrije, de plaats is mijn ontvangenis.

Het zijn allemaal pogingen, meditatieoefeningen, om te komen bij dat onherhaalbare unieke dat we hier zijn. Niets mooier dan de werkelijkheid. Afpellen, loslaten, aan je laten gebeuren, afscheid durven nemen, en zoals de karmeltraditie zegt: 'naakt voor God staan', niet omslachtig, maar 'trek je schoenen uit. De plaats waar je staat, is heilig'.

Rabbi Bunan placht tegen beginnelingen te zeggen: 'Er is een schat die je nergens in de wereld, ook niet bij een tsaddik [een rechtvaardige] kunt vinden. Toch is er een plaats waar je haar kunt vinden: de plaats waar je staat!'. Daar is je schat.

En Martin Buber die deze leraar interpreteert zegt: 'Waar wij staan, waar wij zijn geplaatst - precies daar en nergens anders is de schat te vinden. De directe omgeving, die ik als mijn natuurlijk milieu ervaar, de situatie die mij door het lot is toebedeeld, wat mij dag na dag tegenkomt, wat mij dag na dag uitdaagt, hier is mijn wezenlijke opgave en hier de vervulling van het bestaan dat openligt voor mij' (in: Martin Buber, *Werke III*, München-Heidelberg 1963, 735-736). Ik denk dat dan lekenspiritualiteit geen situatie is en dan ook niet innerlijk gedoemd is te worden tot een ondoordachte herhaling van wat ooit ergens nieuw begon, zodat de beweging er uit gaat, maar dat dan de lekenspiritualiteit een programma is: namelijk systematisch en aanhoudend te kiezen voor het leven zélf zoals zich dat concreet aandient als plaats van Godsontmoeting. Dat dat programma van eenvoud en onomzwachteldheid de Karmelbeweging mag voorthelpen!